

Pető Alexandra¹: Békefenntartás és humanitárius intervenció a ruandai népirtás idején

Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 2. szám (2012. április) 86-92.

Bevezetés

Az emberi jogok nemzetközi védelmének folyamatos fejlődése, az államok összetartása, a nemzetközi jogon alapuló felelősségre vonás rendszere napjainkra egyre inkább kiteljesedik, ám mégis elgondolkodtató, hogy hogyan lehetséges olyan helyzetek kialakulása még a XX. század végén is, amelyben megszámlálhatatlan az ártatlan áldozatok száma, értve ez alatt konkrétan a ruandai eseményeket vagy a volt Jugoszlávia területén elkövetett emberiség² elleni és háborús bűncselekményeket. A ruandai genocídium körülményei máig is tisztázatlanok, többek között az is, hogy miért nem vette annyira komolyan az ENSZ az eseményeket, hogy beavatkozzon,³ illetve megpróbálja megakadályozni, hogy egy közösség egyik fele kiirtsa a másikat. A ruandai események számos világpolitikai kérdést vetnek fel az ENSZ válságkezelő politikájától kezdve egészen visszanyúlva a gyarmati korig, hogy eleve hogyan fajulhatott el egy ország helyzete ilyen mértékben, többnyire abból kifolyólag, hogy a belga gyarmatosítók egy társadalmat tévesen rasszpolitikát alkalmazva osztottak fel, hatalmas ellentéteket szítva ezzel az így létrejött két népcsoport között.

Warren Christopher,⁴ az akkori amerikai külügyminiszter és gyakorló jogász legnagyobb külpolitikai tévedéseként emlegetik azon kijelentését, amelyben arra utasította munkatársait, hogy kerüljék a népirtás kifejezést a ruandai eseményekre vonatkozóan, hanem ahelyett esetlegesen elkövetett népirtási cselekmények⁵ kifejezést alkalmazzák.⁶ Ezt fokozta David Rawson nagykövet⁷ azon kijelentésével, miszerint egy felelős kormány nem dobálózhat minden bizonyíték nélkül olyan szavakkal, mint genocídium, ehelyett elmondható, hogy népirtási cselekmények elkövetésének gyanúja áll fenn, és ezt a helyzetet ki kell vizsgálni.⁸ Rawson a ruandai eseményeket háborús bűncselekményeknek nevezte.⁹

Genocídium Ruandában

A tutsik és hutuk közti ellenségeskedés egészen a gyarmati korig nyúlik vissza, ellenben a tényleges harc 1993 októberében robbant ki a két népcsoport¹⁰ között, amikor a tutsi hadsereg megölte az első megválasztott hutu miniszterelnököt.¹¹ Az elégedetlenek megalapították a Hutu Hatalom elnevezésű koalíciót, a Mille-Collines Szabad Rádiót,¹² valamint a Kangura újságot,¹³ amelyek feladata és célja egy tutsi-ellenes propaganda műsor szórásával a hutuk tutsik meggyilkolására való felszólítása volt. Így volt kivitelezhető az ún. Hutuk Tízparancsolatának kiadása is, amely tíz pontban rögzítette a hutuk tutsikról alkotott véleményét, amely megalázta a tutsikat, különösen a tutsi nőket.¹⁴ Továbbá létrehoztak egy fiatalokból álló hadtestet, az Interahamwe-t.¹⁵ A másik népirtásban résztvevő milícia pedig az 1992-ben alakult Impuzamugambi volt. Látható, hogy bár többen hivatkoztak arra 1994-ben, hogy a ruandai események váratlanul érték a nemzetközi közösséget, látható, hogy éveken keresztül tartó folyamat vezetett a népirtásig.

A végső kirobbantó esemény Juvénal Habyarimana, a ruandai hutu miniszterelnök megölése volt 1994. április 6-án, amelynek hátterére azóta sem sikerült fényt deríteni, ugyanis többen figyelmeztették az elnököt az ellene készülő merényletre, aki emiatt nem saját repülőgépre szállt aznap este, hanem egy francia katonai repülőgépre a burundi hutu elnökkel együtt.¹⁶ A merénylettel megindult a mészárlás, amely kezdetben még egyedül a tutsik ellen irányult, ám hamarosan a mérsékelt hutukra is kiterjedt.

Egy korábban tartott népszámlálás adatait felhasználva Kigaliból a falvak felé terjedve kezdték meg a hutuk módszeresen lemészárolni a tutsi és mérsékelt hutu családokat. Minden hutu családot kényszerítettek a mészárlásban való részvételre, ennek megtagadása halált vont maga után.

Az RTL és az Állami Rádió folyamatos tutsi-gyilkolásra felbujtó műsorokat sugároztak, különösen olyan területeken szólították fel a hutu lakosságot, hogy „lássanak munkához”, ahol még nem kezdődött meg a népirtás.¹⁷

„Az egyes számú szabály az volt, hogy ölünk. A kettes számú szabály - hát az nem létezett. Nem volt ez egy bonyodalmas szervezés.”¹⁸

1994. április 6-tól július elejéig hozzávetőlegesen 800.000 tutsit és mérsékelt hutut mészároltak le. A népirtás során Ruanda teljes népességének több, mint 10 %-át pusztították el, valamint a tutsi állampolgárok nagyjából 75 %-át.¹⁹

ENSZ missziók Ruandában

Amikor nemzetközi viszonylatban is nyilvánvalóvá vált, hogy összeomlott a korábban aláírt békeszerződés,²⁰ amelyben egyezséget kötöttek a tutsik és a hutuk, az ENSZ békefenntartó csapatokat küldött Ruandába, ám az UNAMIR²¹ jelenléte mégsem hozta meg a várt eredményt.

Az UNAMIR az ENSZ Ruandai Segély Missziója, amely 1993. október és 1996. március között tartózkodott az országban.²² Főhadiszállása Kigaliban volt,²³ vezetője Romeo Dallaire tábornok volt.²⁴ Mandátuma a béke fenntartása volt Ruandában az átmeneti kormány és a demokratikus választások közti időszakban, ám amikor 1994 áprilisában élesedett a háborús helyzet az országban, a Biztonsági Tanács a békefenntartó csapatok jelentős részét visszahívta, az ott maradtak feladatát pedig bővítette azzal, hogy felszólította őket a két ellenséges csoport közti béke megteremtésének elősegítésére. 1994 májusában a BT 5.500 főre növelte az UNAMIR létszámát tekintettel a helyzet további súlyosbodására, illetve feladatkörét kiegészítette a polgárok és menekültek biztonságának biztosításával. Később viszont, mivel az UNAMIR nem volt képes elérni ezt a létszámot, a BT a 929. sz. határozatában²⁵ felhatalmazást adott egy nemzetközi misszió felállítására arra az időre, amíg az UNAMIR nem éri el a kívánt létszámot, továbbá a BT engedélyezte, hogy tevőlegesen is hozzájáruljon a békés állapot kialakításához.²⁶ Az 1994-es események lezajlását követően az UNAMIR mandátuma kiterjedt az ICTR működésének elősegítésére, illetőleg a menekültek visszatelepítésére. A misszió becsült összköltsége 437.430.100 USD volt.^{27,28}

Az UNAMIR-on kívül az ENSZ egy másik békefenntartó alakulata is jelen volt a térségben, az UNOMUR,²⁹ amely a BT 846. sz. határozatával jött létre,³⁰ és amely az ENSZ Ugandai-Ruandai Megfigyelő Missziója volt 1993. június és 1994. szeptember között.^{31,32} Főhadiszállása Kabale-ban volt, amely a ruandai-ugandai határ ugandai oldalán helyezkedik el. Mandátuma annak ellenérzésére és biztosítására terjedt ki, hogy semmiképpen se jusson katonai segély külföldről Ruandába. Létszáma 81 katonai megfigyelőből és 10 polgári személyzeti tagból tevődött össze.³³

Egy másik fellépés: az Opération Turquoise

Egészen a véres események harmadik hónapjáig semmilyen segítség nem érkezett külföldről, először 1994. június végén az ország dél-nyugati területére francia csapatok érkeztek^{34,35} annak ellenére, hogy Franciaország nem ismerte el, hogy népirtás zajlik Ruandában.³⁶

Az Opération Turquoise nem az ENSZ utasítására ment Ruandába, de a BT felhatalmazásával, amely elengedhetetlen, tekintve, hogy a humanitárius intervenciók

alapfeltétele a BT felhatalmazása.³⁷ Az OT mandátumának lejártával 1994. augusztus 21-én kivonult az országból. Két negatív következménye volt jelenlétüknek: egyrészt azzal vádolták, hogy egy hutu rezsim felállításának sikertelen próbáját hajtották végre,^{38,39} valamint mandátumuk akadályozta az UNAMIR működését.⁴⁰ Kezdeti céljaik⁴¹ ellenére egyedül a külföldiek evakuálását hajtották végre.

Békefenntartás kontra humanitárius intervenció

Nagy hátrányt jelentett az UNAMIR-nak, hogy az OT nem maradt Ruandában és olvadt be az UNAMIR-ba, valamint eleve az, hogy két különböző nemzetközi alakulat működött Ruandában, amelyből az egyik – az UNAMIR, mint békefenntartó alakulat – a viszályok békés rendezéséről szóló VI. Fejezet⁴² alapján, a másik – az Opération Turquoise, mint humanitárius intervenciót végrehajtó alakulat – pedig a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetében történő eljárásról szóló VII. fejezet alapján volt jogosult eljárni.⁴³ Ahhoz, hogy világos legyen, miért jelentett problémát e két alakulat egyidejű jelenléte és tevékenysége, nagyon röviden ismertetem a békefenntartás és a humanitárius intervenció lényeges különbségét.

Az ENSZ a következőképpen definiálja a békefenntartás lényegét: A békefenntartás egy konfliktus kezelésére irányuló, a felek hozzájárulásával végrehajtott, olyan „hibrid” politikai-katonai tevékenység, amely magában foglalja az Egyesült Nemzetek helyszíni jelenlétét (általában polgári és katonai személyzet útján), és amelynek célja a konfliktus kezelésével kapcsolatos megállapodások végrehajtása vagy a végrehajtás ellenőrzése, a konfliktus rendezése (részleges vagy átfogó rendezés) és/vagy a humanitárius segélyek célba juttatásának védelme. A békefenntartó művelet olyan külső erők által, valamennyi jelentős hadviselő fél hozzájárulásával foganatosított nem harci jellegű katonai műveletet jelent, amelyet egy már létező tűzszüneti egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére vagy lebonyolítására hoznak létre, a politikai rendezést célzó diplomáciai erőfeszítések elősegítésének céljából.⁴⁴

Ezzel ellentétben a humanitárius intervenció alapvetően nem békefenntartás, ellenben megközelíthető úgy, hogy egy adott háborús helyzetben minden békés rendezési módot – köztük a békefenntartás eszközét is – ki kell meríteni eredménytelenül ahhoz, hogy a humanitárius intervenció alkalmazhatóvá váljon, amely nem minden esetben jelenti a béke kikényszerítését, tehát van a két fogalom között kapcsolat, de semmiképpen sem egymás szinonimái.⁴⁵

A ruandai események értékelése

Sokat vitatott kérdés, hogy 1994-ben, amikor kirobbant a viszály a tutsik és hutuk között, miért nem lépett közbe az ENSZ,⁴⁶ illetőleg amikor már mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy mi történik az országban, miért csak békefenntartókat küldött oda, továbbá miért hívta őket vissza, illetőleg miért csak a külföldieket evakuálta, amikor elmérgeződött a helyzet. Hiszen az Egyesült Nemzetek Alapokmánya egyértelműen kimondja a VI. fejezetben, hogy a Biztonsági Tanács feladata, hogy viszály esetén felhívja a feleket a viszály békés rendezésére, ha előreláthatóan a helyzet veszélyeztetheti a nemzetközi békét és biztonságot.⁴⁷ Valamint a VII. fejezet tartalmazza a Biztonsági Tanács hatáskörébe tartozó feladatokat a béke veszélyeztetése, megszegése, illetve támadó cselekmények esetében. A VII. fejezet 39. és 40. cikkei értelmében a Biztonsági Tanács feladata

- a béke bármiféle veszélyeztetésének vagy megszegésének, illetőleg bármiféle támadó cselekmény fennforgásának megállapítása,

- ajánlások tétele, határozatok hozatala a béke helyreállításának érdekében, továbbá
- a helyzet súlyosbodásának megelőzése érdekében az érintett feleket felhívhatja, hogy alkalmazzák a szükséges ideiglenes rendszabályokat.

Ha a felek nem működnek együtt és nem tartják be a BT által meghatározott szabályokat, a BT különböző, nem igazán hatásos szankciókkal élhet,⁴⁸ amelyek a „*gazdasági kapcsolatok, a vasúti, tengeri, légi, postai, távírói, rádió és egyéb forgalom teljes vagy részleges felfüggesztése, valamint a diplomáciai kapcsolatok megszakítása*”⁴⁹ az érintett állam és az Egyesült Nemzetek tagjai között.

Ellenben a 42. cikk már kimondja, hogy a fent említettek sikertelensége esetén a Biztonsági Tanács „*légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával olyan műveleteket foganatosíthat, amelyeket a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához vagy helyreállításához szükségesnek ítél.*”⁵⁰

A fő eltérés a volt Jugoszláviában és a Ruandában történtek között – amellyel indokolták a nagyhatalmak a be nem avatkozást a ruandai népirtásba – az, hogy a ruandai eseményeket kizárólag nemzeti, polgárháborús cselekménynek tekintették. Ezzel ellentétben a volt jugoszláviai eseményekhez kapcsolódtak nemzetközi elemek is, tekintve, hogy a korábbi tagköztársaságok önálló, nemzetközi közösség által elismert, független államokká, később ENSZ tagokká váltak. Ennek azért van jelentősége, mert így alkalmazni kellett a genfi egyezményeket velük szemben. Ruandában egyedül a négy genfi egyezmény közös 3. cikke került alkalmazásra, amely a nem nemzetközi fegyveres összeütközések esetére is előírt alapvető humanitárius intézkedéseket.⁵¹

Nyilvánvaló, hogy jóvátenni utólag semmilyen módon nem lehetséges azt, hogy 1994-ben a világ cserbenhagyta Ruanda népét, és nem biztosított érdemi segítséget a mészárlás megakadályozásában akkor, amikor a nemzetközi közösségek összetartását a leginkább bizonyítani kellett, lehetett volna. 1998. március 25-én Bill Clinton amerikai elnök Kigaliban tett látogatása során tartott beszédében bocsánatot kért a genocídium áldozataitól, továbbá elismerte, hogy a nemzetközi közösségnek magára kell vállalnia e tragédiaért való felelősséget különösen azért, mert nem tették meg a megfelelő intézkedéseket már akkor, amikor a gyilkolás kezdetét vette, valamint azért, mert nem mondták ki a történetekre már eleve, hogy népirtás történt.⁵²

Az 1994-es események lezajlását követően állították fel a Ruandai Ad Hoc Törvényszéket (ICTR), amelynek felállítását Ruanda kérte elsőként, ellenben később ellene szavazott.⁵³ A ruandai kormány nem is fogadta el a Törvényszéket többek között azért, mert túl költségesnek, mégsem megfelelően hatékonynak tartotta. Sokan úgy gondolták, hogy valójában nem is igazságszolgáltatás céljából állították fel a Törvényszéket, hanem a népirtás idején elmulasztott nemzetközi beavatkozások kompenzációjaképpen.⁵⁴

Irodalomjegyzék

- BOOT, Machteld: *Genocide, crimes against humanity, war crimes: nullum crimen sine lege and the subject matter jurisdiction of the International Criminal Court*, Intersentia nv. 2002.
- BOUTROS, Boutros-Ghali: *Békeprogram: Preventív diplomácia, béketeremtés és békefenntartás*, New York, 1992. (<http://www.menszt.hu/content/download/432/1752/file/Bekeprogram.pdf>) (2011. 10. 27.)
- HAZTFELD, Jean: *A bozótívágó kések évszaka*, Ulpius-Ház Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006.

- HUBAND, Mark: *Ruanda – A népiirtás*. In: GUTMAN, Roy – RIEFF, David (szerk.), *Háborús Bűnök – Esettanulmány kötet*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002.
- KECSKEMÉTI József: *A századvég szégyene: napi ezer áldozat*, <http://www.honvedelem.hu/cikk/9/14517/ruanda.html> (2011. 10. 26.)
- KIRS Eszter: *A tényfeltáró és békéltető bizottságok helye a nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonás intézményrendszerében*, PhD értekezés, Miskolc, 2009.
- PRANDLER Árpád: *Gondolatok a nemzetközi büntetőbíráskodásról: eredmények és kilátások*, In: szerk.: CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.), *Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János professor emeritus 70. születésnapjára*, Pécs, 2009.
- RADA Péter: *ENSZ és békefenntartás – oktatási anyag* (http://biztpol.corvinueembassy.com/?module=content&module_id=19) (2011. 10. 26.)
- Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN during the 1994 Genocide in Rwanda (<http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/RwandaReport3.htm>) (2011. 10. 26.)
- SULYOK Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*, Gondolat kiadó, Miskolc, 2004.
- T. HORVÁTH Attila: *Ruanda '94: egy krízis történelmi háttere*. Kül-Világ 2004/2.
- TISOVSZKY János: *Az ENSZ és a békefenntartás*, Magyar ENSZ Társaság, 1997. (<http://www.menszt.hu/content/download/618/2909/file/TSFINAL2.pdf>) (2011. 10. 27.)
- VERWIMP, Philip: *Death and survival during the 1994 genocide in Rwanda*, In: *Population Studies*, Vol. 58, No. 2, 2004. 233-245. old. (<http://www.hicn.org/papers/popstud.pdf>) (2011. 10. 25.)

Internetes oldalak

- <http://www.crimesofwar.org/thebook/humanitarian-intervention.html> (2011. 11. 27.)
- <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/645783> (2011. 10. 26.)
- <http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/RwandaReport3.htm> (2011. 10. 26.)
- http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=9 (2011. 10. 25.)
- <http://www.hirondellenews.com/content/view/13062/1159/> (2011. 10. 25.)
- <http://www.menszt.hu/informaciok/bekefenntartas> (2011. 10. 26.)
- http://www.nytimes.com/2008/08/06/world/africa/06briefs-FRENCHACCUSE_BRF.html?_r=1 (2011. 10. 26.)
- <http://www.raceandhistory.com/historicalviews/2004/rwanda.html> (2011. 10. 26.)
- <http://www.trumanwebdesign.com/~catalina/timeline.htm> (2011. 10. 26.)
- http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unamir_p.htm (2011. 10. 26.)
- <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirM.htm> (2011. 10. 26.)
- <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unomur.htm> (2011. 10. 26.)
- <http://www.un.org/en/peacekeeping/sites/glossary/p.htm> (2011. 10. 26.)
- <http://www.unictr.org/Portals/0/Case/English/Barayagwiza/indictment/index.pdf> (2011. 10. 26.)

¹ Joghallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

² Az emberiség elleni bűncselekmény kifejezést használom a Ruandai Ad Hoc Törvényszék Statútumának az azt kihirdető 1999. évi I. törvényben foglalt magyar fordítását alapul véve.

- ³ Az ENSZ ezen „mulasztása az emberiség közös szégyene.” – HUBAND, Mark: *Ruanda – A népirtás*. In: GUTMAN, Roy – RIEFF, David (szerk.), *Háborús Bűnök – Esettanulmány kötet*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002. 361. old.
- ⁴ USA külügyminisztere volt 1993. 01. 20. – 1997. 01. 17.
- ⁵ "...acts of genocide may have been committed." http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=9 (2011. 10. 25.)
- ⁶ http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=9 (2011. 10. 25.)
- ⁷ 1993. november 22. és 1996. január 6. között volt az USA ruandai és mali nagykövete
- ⁸ "As a responsible government, you don't just go round hollering 'genocide'. You say that acts of genocide may have occurred and they need to be investigated." http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=9 (2011. 10. 25.)
- ⁹ http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=9 (2011. 10. 25.)
- ¹⁰ Az 1920-as évektől tekintünk általánosan tutsi és hutu népcsoportokra, ellenben fontos kiemelni, hogy Ruandában nem két egymástól élesen elhatárolható rassz létezett. A tutsik marhákkal rendelkező, a hutuk pedig földművelő emberek voltak. Emellett léteztek még a twak, akik pedig kézművességből éltek.
- ¹¹ KECSKEMÉTI József: *A századvég szégyene: napi ezer áldozat*, <http://www.honvedelem.hu/cikk/9/14517/ruanda.html> (2011. 10. 26.)
- ¹² RTLM: Radio Télévision des Mille Collines (mille collines jelentése: ezer domb)
- ¹³ <http://www.unict.org/Portals/0/Case/English/Barayagwiza/indictment/index.pdf> (2011. 10. 26.)
- ¹⁴ T. HORVÁTH Attila: *Ruanda '94: egy krízis történelmi háttere*. Kül-Világ 2004/2. 24. old.
- ¹⁵ KIRS Eszter: *A tényfeltáró és békéltető bizottságok helye a nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonás intézményrendszerében*, PhD értekezés, Miskolc, 2009. 90. old.
- ¹⁶ Nagyon sokat foglalkozott az esettel a nemzetközi sajtó (többen vitathatatlanul tutsi merényletnek tartják), például: The Assassination of former Rwandan President Habyarimana? - Nobody Can Call It a "Plane Crash" Now! - Judge Bruguière's Report on the Assassination of former Rwandan President Habyarimana By Robin Philpot, March 12, 2003 (<http://www.raceandhistory.com/historicalviews/2004/rwanda.html>) (2011. 10. 26.)
- ¹⁷ http://www.gov.rw/page.php?id_rubrique=9 (2011. 10. 26.)
- ¹⁸ HAZTFELD, Jean: *A bozótívágó kések évszaka*, Ulpius-Ház Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006. (<http://mozgovilag.com/?p=882>) (2011. 10. 26.)
- ¹⁹ VERWIMP, Philip: *Death and survival during the 1994 genocide in Rwanda*, In: *Population Studies*, Vol. 58, No. 2, 2004. 233–245 old. (<http://www.hicn.org/papers/popstud.pdf>) (2011. 10. 25.)
- ²⁰ 1993. augusztus 4-én Arushában tüzszünetet írt alá a ruandai kormány és az ellenzék. Már az egyezmény aláírásakor nyilvánvaló volt, hogy egyik félnek sem áll szándékában az egyezmény rendelkezéseinek tényleges betartása.
- ²¹ UNAMIR – United Nations Assistance Mission For Rwanda
- ²² <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirM.htm> (2011. 10. 26.)
- ²³ TISOVSZKY János: *Az ENSZ és a békefenntartás*, Magyar ENSZ Társaság, 1997. 69. old. (<http://www.menszt.hu/content/download/618/2909/file/TSFINAL2.pdf>) (2011. 10. 27.)
- ²⁴ TISOVSZKY *i.m.* 29. old.
- ²⁵ Az alakulat neve: Opération Turquoise, később visszatérek rá bővebben.
- ²⁶ Számos filmben (például: Hotel Rwanda, Shooting Dogs, Shake Hands With The Devil) kiemelt problémaként szerepel a békefenntartó csapatok tehetetlensége amiatt, hogy nem avatkozhattak be a háborúba, fegyvereiket csak önvédelem esetén használhatták, így gyakran egyszerűen végig kellett nézniük a mészárlást.
- ²⁷ TISOVSZKY *i.m.* 69. old.
- ²⁸ (http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unamir_p.htm) (2011. 10. 26.)
- ²⁹ UNOMUR – United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unomur.htm> (2011. 10. 26.)
- ³⁰ (http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unamir_b.htm) (2011. 10. 26.)
- ³¹ <http://www.menszt.hu/informaciok/bekefenntartas> (2011. 10. 26.)
- ³² A BT 928. sz. határozata tartalmazza megszűnésének dátumát: 1994. 09. 21.
- ³³ TISOVSZKY *i.m.* 68. old.
- ³⁴ Opération Turquoise, 929. sz. határozat alapján (<http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/645783>) (2011. 10. 26.)
- ³⁵ Tízen támogatták, öten pedig tartózkodtak a döntéshozatalkor. - Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN during the 1994 Genocide in Rwanda (<http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/RwandaReport3.htm>) (2011. 10. 26.)
- ³⁶ RADA Péter: *ENSZ és békefenntartás – oktatási anyag* (http://biztpol.corvinueembassy.com/?module=content&module_id=19) (2011. 10. 26.)
- ³⁷ SÜLYOK Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*, Gondolat kiadó, Miskolc, 2004. 197. old.
- ³⁸ Az OT felállítását követően több esetben a Turquoise zónában is folytatódott tovább a mészárlás. Rwanda: French Accused in Genocide By The Associated Press, Aug 6, 2008

(http://www.nytimes.com/2008/08/06/world/africa/06briefs-FRENCHACCUSE_BRF.html?_r=1) (2011. 10. 26.)

³⁹ <http://www.crimesofwar.org/thebook/humanitarian-intervention.html> (2011. 11. 27.)

⁴⁰ <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/645783> (2011. 10. 26.)

⁴¹ 1. a helyzet fenntartása a már megnövelt létszámú UNAMIR megérkezéséig,

2. központi célja megegyezett a Biztonsági Tanács által kihelyezett UNAMIR békefenntartó csapatok feladatával: a lakóhelyeikről elűdözött lakosság, menekültek, veszélyben lévő állampolgárok biztonságának elősegítése, fenntartása. Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN during the 1994 Genocide in Rwanda (<http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/RwandaReport3.htm>) (2011. 10. 26.)

⁴² Nem egészen a VI. fejezet alapján, mert egyes elemei a VII. fejezetbe tartoznak, ezért emlegetik a VI. és feledik fejezetként.

⁴³ „The Secretary-General personally intervened in support of an authorisation of OT. The Inquiry notes that the Force Commander had sent substantive analysis of the possible problems which the operation might cause UNAMIR. One such difficulty was the perceived imbalance between the mandate of UNAMIR, which remained a Chapter VI operation throughout, and the Chapter VII authorisation given to Turquoise. To have two operations present in the same conflict area with the authorization of the Security Council but with such diverging powers was problematic.” – Részlet egy ENSZ ruandai tevékenységéről szóló jelentésből (<http://www.ess.uwe.ac.uk/documents/RwandaReport3.htm>) (2011. 10. 26.)

⁴⁴ Fordítás: SÜLYÖK *i.m.* 84. old., eredeti definíciók: <http://www.un.org/en/peacekeeping/sites/glossary/p.htm> (2011. 10. 26.)

⁴⁵ SÜLYÖK *i.m.* 83-88. old.

⁴⁶ PRANDLER Árpád: *Gondolatok a nemzetközi büntetőbíráskodásról: eredmények és kilátások*, In: szerk.: CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.), *Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János professor emeritus 70. születésnapjára*, Pécs, 2009. 312. old.

⁴⁷ ENSZ Alapokmány VI. fejezet 33. cikk

⁴⁸ BOUTROS, Boutros-Ghali: *Békeprogram: Preventív diplomácia, béketeremtés és békefenntartás*, New York, 1992. 12. old. (<http://www.menszt.hu/content/download/432/1752/file/Bekeprogram.pdf>) (2011. 10. 27.)

⁴⁹ ENSZ Alapokmány VII. fejezet 4. cikk

⁵⁰ ENSZ Alapokmány VII. fejezet 42. cikk

⁵¹ PRANDLER *i.m.* 312. old.

⁵² <http://www.trumanwebdesign.com/~catalina/timeline.htm> (2011. 10. 26.)

⁵³ Egyedül Ruanda szavazott ellene. BOOT, Machteld: *Genocide, crimes against humanity, war crimes: nullum crimen sine lege and the subject matter jurisdiction of the International Criminal Court*, Intersentia nv. 2002, 227. old.

⁵⁴ Például 2009. 12. 15-én az Ibuka nevű ruandai szervezet azzal vádolta az ICTR-t, hogy köznapivá teszi az 1994-es népirtást, illetve bátorítja a népirtást ellenzőket az ismétlődő felmentő ítéletekkel. (<http://www.hirondellenews.com/content/view/13062/1159/>) (2011. 10. 25.)